

מסכת תענית – שבוע מספר 4

הלימוד השבועי: סוגיות הפתיחה דף ג עמוד א רבי יהודה אומר משום רבי

יהושע' – ד עמוד א למעלה 'עורו פירי'

תוכן הדף

- בירור שיטת רבי יהושע ומיהו
- הזכרת טל ורוח – מהלך הסוגיה
- הזכרת טל – אמירת מוריד הטל
- הזכרת טל = שיטת הרמב"ם
- הרחבה – אליהו הנביא
- טל – מטר רוח

שיטת ר' יהושע

הגמרא מעלה ארבע אפשרויות מיהו התנא בשיטתו הולך ר' יהודה. – היא דוחה שלש ומקבלת את הרביעית. להבנת הגמרא יש לדעת: סתם ר' יהושע במשנה הוא ר' יהושע בן חנניה. חוץ ממנו יש עוד תנאים בשם ר' יהושע כמו ר' יהושע בן בתירא.

- הברייתא אומרת ש'ר' יהודה אומר משום ר' יהושע'. הגמרא טוענת שלא יכול להיות שמדובר בר' יהושע שבמשנה – האמנם? האם הרגשתם בקושי כשקראתם את המשנה? מדוע הגמרא מתעקשת שמדובר בדעה אחרת?
- שימו לב כי בניגוד לברייתא במשנה ר' יהודה מופיע כדעה עצמאית ולא משום ר' יהושע. מה זה אומר על התהוות המשנה ועריכתה? היעזרו בספרות העזר שבארון לברר את יחס הדורות בין ר' יהושע (בן חנניה) ורבי יהודה (בר אילעאי).

הזכרת טל ורוחות – מהלך הסוגיה

- סכמו את דברי ' חנינא: מהו הקריטריון לפיו קובעים האם להחזיר את מי ששכח בתפילה?
- איזה סוג עננים נעצרים ואיזה לא? אילו רוחות נעצרות ואילו לא?
- ומנין שאין נעצרין – סוגית הגמרא מבררת לכאורה שאלות נוגע לטבע - מהיכן היא שואבת את תשובותיה? מדוע?
- למה לא חייבו להזכיר טל ורוח? מדוע העבודה שאינן נעצרין משנה? היעזרו ברש"י?
- בעבים וברוחות אל חייבו חכמים להזכיר – מהי הזכרת עבים ראו בפירוש ר' גרשום (שורה חמישית מהרחבות).
- בסופו של דבר מהו הקריטריון לחיוב ההזכרה – האם הדבר נעצר או האם יש בו ברכה? שאלה זו קושרה להבנת תכלית ההזכרה ואפשר שהיא מתקשרת גם למחלוקת ר' יהושע ור' אילעאי במשנה.

הזכרת טל אמירת 'מוריד הטל'

- בירושלמי ברכות פרק ה' הלכה ב' נאמר: רבי זעירה בשם רבי חנינא היה עומד בגשם והזכיר של טל אין מחזירין אותו בטל והזכיר של גשם מחזירין אותו והתני בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר ואם רצה להזכיר מזכיר לא דמי לההוא דמיקל לההוא דלא מצלי ולא מיקל בגשם השוו את דבריו לדברי ר' חנינא אצלנו.

- ראו המאירי אצלנו (הזדמנות לפתוח – נמצא בספריה) דיבור התחיל 'רוב המפרשים' והשוו את דברין לריטב"א. כיצד כל אחד מהם קורא את הסוגיה?

ריטב"א, תענית ג' עמ' א'.

תנא בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר ואם בא להזכיר מזכיר עיקר הפי' לא חייבו חכמים להזכיר טל ורוחות בשום זמן ואפילו בזמן שרגילין להזכיר כגון טל ביה"ח ורוחות בימות הגשמים ואם בא להזכיר אפילו בזמן שאין רגילין בו כגון טל בימות הגשמים ורוחות ביה"ח מזכיר והכי מוכח מדברי חנינא דבסמוך. והא ודאי לפי שאין בהזכרת הטל חיוב אף ביה"ח לא הוזכר במשנתנו בשום מקום וכדברי רבי יהודה שלפנינו מוכיח כן שנינו ובי"ט הראשון של פסח מזכיר הראשון והאחרון אינו מזכיר כלומר הראשון מזכיר גשם והאחרון אינו מזכיר גשם ולא קתני שיזכיר טל ואלו היה לו בחיוב היה לו לשנות כמו ששנה ברישא האחרון מזכיר טל הראשון אינו מזכיר אלא ודאי שאין חיוב בדבר אלא שלא יזכור גשם ואם רצה להזכיר טל מזכיר הכל ברשותו וכן לענין השאלה לא שנינו בו שום חיוב וכשאמרו כן לא חייבו חכמים להזכיר ה"ה לשאול ומשום דאיירי במתני' בהזכרה וגם א"א לשאלה בלא רצוי הזכרה, נקט הזכרה וכיון דליכא הזכרה פשיטא דליכא חיוב שאלה:

- להלכה באופן מעשי ראו – שולחן ערוך אורח חיים סימן קיד סעיפים ג'–ה' (הזדמנות לפתוח – נמצא בספריה)
- בסידורי התפילה שלנו אומרים קיץ בברכת גבורות 'מוריד הטל'. לפי הסוגיה האם ההוספה היא הכרחית: ראו בהקשר זה דברי הטור:

טור אורח חיים סימן קיד [ג]

תנא בטל וברוחות לא חייבו להזכיר ואם בא להזכיר מזכיר הלכך אם אמר משיב הרוח בימות החמה או לא אמרה בימות הגשמים אין מחזירין אותו וכן בטל ונוהגין בספרד להזכיר אף בימות החמה אבל באשכנז אין נוהגין להזכירו אלא אומר רב להושיע מכלכל חיים וכו'.

ר' יעקב בן אשר (1270?-1340). נולד באשכנז, ועבר עם אביו לטולדו שבספרד. כתב ספר הלכה, המחולק ל- 4

אזכרת טל – שיטת הרמב"ם

- ראו את דברי הרמב"ם [הלכות תפילה פרק י' הלכה ח'] כאן.
 - מה אפשר להבין מדברי הרמב"ם- מה הוא נהג?
 - לפי מה נראה שהוא נהג? אפשר להשוות לנוסח התפילה להרמב"ם [מודפס בסוף הלכות תפילה] ולדברי הלחם משנה כאן.
- אפשר לנסות לחשוב על הסבר אחר לדברי הרמב"ם, לפי זה מדוע הרמב"ם לא הזכיר בהלכה 'משיב הרוח'. [נסו לחשוב על הסבר עקרוני לדברי הרמב"ם, ולא נקודתי להזכרת הרוח].

טל מטר ורוח

- מה היחס, מי יותר חשוב ומדוע. עיינו בנוסח התפילה, האם אפשר להוכיח משם משהו.
 - בנוסח א"י הקדום היו אומרים בקיץ 'משיב הרוח ומוריד הטל', [אפשר לעיין בסיום פיוט הטל¹] מה אפשר להוכיח מכך?
- רוח וישראל. - איך הגמרא מגיעה לעיסוק בעם ישראל, האם זה נצרך ללימוד? אם לא למה הגמ' מביאה לימוד זה.